

Fra mulerdreng til landsbydegn

Af *C. Emilius Jacobsen*

(Forfatteren er født 1894. Fra 1918 til 1959 virkede han som lærer i Ore på Nordfyn og i Allesø, derefter nogle år ved Tietgenskolen i Odense. Af hans erindringer, nedskrevet 1974-75, bringes enkelte afsnit. Efter at have fortalt om sin slægt, der føres tilbage til begyndelsen af 1700-tallet, beretter han om sin far Julius Jacobsen, der omkring århundredskiftet slog sig ned i Odense og etablerede et af byens siden kendte firmaer. Han var søn af Carl Chr. Emilius Jacobsen, der 1859 kaldedes til lærer- og kirkesangerembedet i Køng sogn, Gummerup skole, og havde sit virke her til 1906).

Tre sønner fra hjemmet i Gummerup skole blev alle lærere, så det har nok vakt nogen undren, at den fjerde – min far – brød familietraditionen og valgte at blive håndværker. En onkel til min far var blikkenslagermester Handværk, der havde sit værksted i Odense, og her kom far i lære, efter at han var blevet konfirmeret. At være lærling på de tider var ikke et otte-timers job. Frihed var kun tilmålt den tid, hvor man nødvendigt skulle samle kræfter til arbejdet den kommende dag, og arbejdet begyndte mellem klokken fem og seks. De to lærlinge på værkstedet delte kammer. Kakkellovn var dengang et ukendt begreb på et tagkammer, og min far har fortalt, hvordan han og den anden lærling i de frostklare nætter i deres senge lå og stirrede op mod de lysende stjerner gennem det utætte tegltag.. Til lærlingenes daglige arbejde hørte også pasning af en hest, pudsning af familiens fodtøj samt rende ærinder for madammen, mesters kone. En årlig sommerudflugt var en sejltur på åen til Fruens Bøge. I en lejet båd med mester ved rorpinden, drengene ved årerne og madammen i forstavn med madkurven på skødet gled det lille selskab mod sit bestemmel-

sessted. Jeg har selv som mindreårig med min far været på besøg hos hans læremester i Overgade.

Ikke langt herfra lå byens teater. Nu og da blev der en søndag eftermiddag råd til en teaterbillet i „Paghs loge“. Navnet lyder flot, men det betegner den billigste plads i Thalias hus. Formedelst 25 øre kunne man løse billet til en ståplads bagest i teatret. Dette flotte navn stammer fra en Overgade-købmand ved navn Pagh, der ofte tog plads mellem byens unge i logen for at følge gutternes reaktioner over det, der skete på scenen.

Min far glemte aldrig den juledagsaften, hvor han i følgeskab med en slægtning, der var skibskaptajn, til fods travede den lange vej fra Odense til Gummerup skole. Det var, før Assensbanen var en kendsgerning, og så isglat var vejen, at de måtte trække strømperne uden på støvlerne for at stå fast.

Med sit svendebrev i lommen drog min far efter udstået læreår til København for under større forhold at fortsætte sin uddannelse. Det blev også her, han traf den, der skulle blive ham en trofast ledsager og hjælp gennem de 49 år, de fik lov at være sammen som mand og hustru. Min mors far var marketender på Orlogsværftet, og det blev under fars arbejde her, de lærte hinanden at kende. Efter at far havde aftjent sin værnepligt i København, blev de viet i Vor Frelzers Kirke på Christianshavn den 21. august 1888.

Et par år boede de i hovedstaden, men flyttede så til Odense, hvor far nedsatte sig som selvstændig næringsdrivende blikkenslager i Jernbanegade 9. De første år i Odense var trange, og min far omtalte dem aldrig, men fra min mor ved jeg, at det ofte kneb at få udgifter og indtægter til at balancere. Således fortalte mor, at far til fods gik til Korup for at indkassere et mindre beløb for nogle leverede transportspande. De mange munde i hjemmet skulle jo mættes, – og de blev det. Blandt de første kunder var redaktøren af Fyens Stiftstidende, etatsråd Dreyer. Hans interesse for det unge hjem – i forbindelse med den gode omtale, fars

arbejde fik blandt byens borgere bevirkede, at det stadig gik fremad. De mange kobberdækkede spir og tårne i Odense by og rundt om i landet taler deres tavse sprog om en lille virksomhed, der voksede sig stor gennem et håndværksmæssigt arbejde af høj kvalitet. Jeg tror, far var en god – omend fordringsfuld – arbejdsgiver. Folkene blev gamle i fars brød. En medarbejder var således knyttet til virksomheden i 49 år, og flere nåede at holde 25 års jubilæum – en dag, der altid belønnedes med et guldur. Værkstedet var eftertragtet som læreplads, og mange af „drene“ fik senere egen virksomhed.

Efterhånden blev pladsforholdene i Jernbanegade 9 for trange for fars virksomhed, hvorfor han købte ejendommen Vindegade 9, hvor han i gårdens indre lod opføre en moderne værkstedsbygning. Et stykke historie fulgte med i denne handel. Ejendommen er opført 1632, hvilket årstal findes indskåret i den svære egetræsbjælke, der hviler over portåbningen. Bygningen er bindingsværk, men mod gaden er den oprindelige tømmerkonstruktion i dag dækket af kalkpuds. Gårdsiden med sin stemning og hygge fortæller noget om svunden tids arkitektur. Det lille vindue i gavlen mener man stammer fra den tid, hvor bygningen i forrige århundrede anvendtes som accisebod. Historisk rigtigt er det, at grevinde Danner har boet her i de dage, da den senere Frederik VII som guvernør over Fyn residerede på Odense Slot. Gennem Kongens Have var vejen kort til slottet og til den elskede „Frits“. De små stuer, hvori grevinden færdedes, blev ved min fars overtagelse af ejendommen indrettet til kontor og lager.

Mine to yngre brødre førte efter fars død forretningen videre. To glade håndværksmestre, der evnede at videreføre det gamle firmas traditioner. Nu er de begge døde med få års mellemrum.

Odense omkring århundredskiftet

Jernbanegade var i min barndom en ret ny gade, idet den først blev anlagt i 1893. Før den tid hed det stykke af gaden, der gik fra Gråbrødre Plads til Vindegade, Skolegade, hvilken betegnelse jeg erindrer stod anført på min fars regnskabsblanketter i flere år. Fra hjørnet af Vindegade førte en smal sti ud til banegården; denne forbindelse blev populært kaldt „Hønsestien“. Den var kun beregnet for fodgængere, og det var kravet om en bedre forbindelse til banegården, der blev Hønsestiens skæbne. I mange år fandtes der i Odense kun to korte stykker asfalterede gader, nemlig en kort strækning af Nørregade og den sydlige del af Jernbanegade. To gadestrækninger, der altid i forårstiden var fuld af topspillende drenge, der dog hurtigt kom af vejen, når en panser dukkede op. I Jernbanegade havde jeg den oplevelse at se den første bil, der kom til byen. Den tilhørte en direktør Harder, og den vakte sensation overalt, hvor den kom frem. Som nabo til mit barndomshjem lå Kongens Have, dengang afspærret fra omverdenen af et højt stakit. I dag er haven en folkets park, men i mine tidligste barneår kunne man kun komme i haven ved køb af nøgler, der gjaldt for et år ad gangen og åbnede adgang til det forjættede land. Først i 1909 blev det høje stakit fjernet, men da var ordningen med nøglen forlængst en saga.

Katedralskolen, Landsarkivet og Fyens Stiftsmuseum var bygninger, der i høj grad satte præg på den nye gade. Ligeledes byens førende hotel, „Grand“, hvorfra der ved togenes ankomsttid gik en hestebus for at hente hotellets gæster. Ældst blandt gadens bygninger var og er dog „Gråbrødre Kloster“, grundlagt af Erik Glipping, der skænkede sin kongsgård i Odense til Franciskanermunkene.

I min barndomstid var indbyggerantallet i Odense ca. 42.000, og man skulle ikke bevæge sig langt bort fra bykernen „Flakhaven“, før man var ude på de grønne områder. For enden af Sønder-

gade begyndte markerne, og her holdtes i mange år – indtil 1900 – St. Knuds marked. Det foregik på „Heden“, det nuværende Sdr. Boulevard. Karusseller, cirkus, luftgynger og adskilligt andet lokkede folk derud. Sin sult kunne man få stillet i et af de mange beværtertelte. På den gamle markedsplads opførtes i begyndelsen af dette århundrede Ansgar kirke, og siden har den gamle folkeforlystelse ført en omflakkende tilværelse. Markedet eksisterer ifølge almanakken stadig, men med dets fordums herlighed og glans er det vist småt.

Til mine glade barndomserindringer hører også byens skytte-
laug. Odense kgl. privilegerede Skyttelaug var dets rette navn, hvis vi skal have det hele med. Når den store dag oprandt, var alles sind stemte til fest. Kl. 8 om morgenen samledes skyttebrødrene foran byens rådhus, og med musikken og den grønne skyttelaugsfane i spidsen drog processionen, anført af byens højeste embedsmænd, alle med gevær ved skulder, ud til det grønne anlæg på „Heden“. Her knaldede skuddene dagen lang, mens man forsøgte at ramme det attråede mål, pletten i skivens centrum. Hjemmarchen gennem byens gader om aftenen var et helt kapitel for sig. De mange hjertestyrkninger, brødrene havde indtaget i dagens løb, forøgede stemningen, der yderligere blev understreget af smededrengene med skiven og de mange grønne krans. Langs alle fortove stod folk og hilste den sejrige armé velkommen. På byens rådhus festede man videre med spisning, taler og sang indtil den lyse morgen.

Skyttelaug et eksisterer stadig, mens så meget andet fra min barndomstid har måttet kapitulere over for tidens udvikling, bl. a. Skovforeningsballerne i Fruens Bøge. Med en af de små dampbåde „Odin“, „Kvik“, „St. Alban“, og hvad de nu ellers hed, sejlede vi børn sammen med far og mor om søndagen op til Fruens Bøge, hvor vi samledes om mors gode madkurv, mens regimentsorkesteret spillede. Senere blev der danset på en udlagt estrade. Skovforeningsballerne var kendt viden om. Først og fremmest for

den umiddelbare livsglæde, der herskede der, men i lige så høj grad for tonen, der prægede sammenkomsterne. Alt gik så stilfuldt og fornemt til, at stilfuldheden nærmede sig snobberiet. Balinspektører overvågede, at ingen overtrådte etikettens strenge bud. Så aristokratisk præget var foreningens love, at den formente adgang for tjenestepiger til foreningens arrangementer. Senere blev denne famøse paragraf dog strøget, ligesom andre mere demokratiske ændringer blev indført. Ikke for intet var Odense dengang, på godt og ondt, „etatsrådernes by“. Flaget på Hempels tårn var tegnet, der fortalte odenseanerne, om sommersammenkomsten fandt sted. Var vejrguderne i det umilde hjørne og flagstangen pegede bar mod himlen, var festen aflyst, og man kunne atter vandre hjem. Det er disse fester, der engang affødte den kendte sang:

Sejle op ad åen,
en dejlig sommerdag.
Hvilken lyst, på engens kyst
nikke tusind blomster tyst osv.

Mangt og meget er ændret gennem tiderne. I en del år var åsejladsen indstillet; nu er den atter genoplivet til glæde for byens indbyggere og de mange turister, der sommeren igennem besøger H. C. Andersens fødeby. Vi kan atter synge „Sejle op ad åen“, omend i ændret og forkortet form.

I det gamle komediehus på Sortebrødre Torv har jeg som dreng og ung mand oplevet mangan hyggelig aften. „Elverhøj“, „En Spurv i Tranedans“, „Der var engang“, „Den politiske Kandestøber“, „Genboerne“ o. a. – alle perler på snor af glade minder. Det gamle skuespilhus fik for øvrigt en trist skæbne. Efter første verdenskrig var der en overgang bolignød i Odense, hvorfor man anvendte teatret som husvildebolig. En brand i 1922 satte punktum for dets videre skæbne, men da havde byen allerede fået en ny

teaterbygning, beliggende i det sydvestlige hjørne af kongens Have. Det nye teater blev således genbo til hjørneejendommen Jernbanegade 9, mit barndomshjem. Tydeligt står i min erindring den aften, teatret blev indviet. Det var ganske naturligt, at man valgte et skuespil af H. C. Andersen („Ole Lukøje“) til den første opførelse på den nye scene. Udefra nød jeg som „manden på risten“ duften af hele den feststemning, der prægede alt og alle.

I min ungdom var der særlig kolorit over de mange møder, der afholdtes forud for et valg til folketinget. Udendørs møder foregik som regel på Albani Torv, hvor kandidaterne fra Industripalæets balkon bejlede til vælgernes gunst. Ofte gik bølgerne højt – og da navnlig, når „de store kanoner“ fra hovedstaden deltog i disse møder. Der blev så vist ikke sparet på krudtet, men ikke alt fængede lige godt. Senere gik man mere over til at afholde møderne indendørs. Fyns Forsamlingshus på hjørnet af Kongensgade og Dronningensgade blev et foretrukket sted, idet den store sal kunne rumme et par tusinde mennesker. Stemmeafgivningen på valgdagen foregik her samt på Rådhuset. Ved folketingsvalget den 25. maj 1909 indtraf en begivenhed, gamle odenseanere erindrer med en vis gru, idet der nemlig udbrød ild i forsamlingshuset under stemmeoptællingen. Sammen med flere var jeg søgt op på en nærliggende bygnings flade tag, og herfra kunne jeg følge brandmændenes kamp mod ilden fra bålet og redningsaktionen af stemmeurnerne, der ilsomt førtes til rådhuset. En time efter brandens opståen styrtede taget ned i den brændende bygning – en røgsværtet ruinhob stod tilbage som et trist minde om en ikke helt almindelig valgdag.

Omtrent samtidig med den første bil i Odense oprettedes i Vestergade nr. 40 (der, hvor restaurant Bang nu ligger) byens første biograf. Det levende billede, filmens eventyr var kommet til byen. I et lille overfyldt rum sad man på umagelige bænke og fulgte forestillingen, der som regel bestod af mindre stykker. Med liv og sjæl gik publikum op i handlingen, og ikke mindst ungdom-

men reagerede, når skurken fandt sin overmand, eller de elskende efter mange genvordigheder forenedes. For ligesom at give det hele øget effekt affyrede pianisten bag forhænget en pistol – at skuddet undertiden kom bag efter handlingen var kun med til at sætte stemningen yderligere i vejret. I reglen varede en forestilling en times tid; længere var det umuligt at ånde i et lokale, hvor dårlig ventilation skabte en odeur af helt ubestemmelig karakter.

Jo, der skete noget i Odense omkring århundredskiftet. I 1903 dannedes et aktieselskab for omnibuskørsel. 2 vogne og 12 stærke heste skulle fra nu af gøre det lettere at komme frem til stadens udkant. Bussernes personale bar pyntelige uniformer prydet med gyldne snore. De to vogne bar så fornemme navne som „Kongen af Danmark“ og „Kronprinsen“, hvilket dog ikke kunne forhindre, at foretagendet fik en såre begrænset levetid.

Af byens originaler erindrer jeg to: „Stine Baglæns“, hvis pud-sige tilnavn skyldtes, at damen ganske umotiveret gik en 20–30 skridt baglæns for derpå atter at fortsætte på sædvanlig vis. Bedst erindres vel nok „Officers-Stine“. Om hende fortælles der, at hun i sin ungdom tabte sit hjerte til en af garnisonens officerer, der også i den første tid gengældte hendes følelser, men siden, træt af legen og snakken, der gik, en skønne dag forsvandt fra arenaen. Denne skuffelse formørkede Stines forstand og bevirkede, at hun, som en stakkels menneskelig karikatur, indtegnede sig i byens liv under navnet „Officers-Stine“. Ved salg af blomster fra dør til dør klarede hun sig økonomisk. Udgiften til dette salg var ikke stort, da Stines fornemste leverandører af blomster var byens skarnkasser, hvor hun gravede de visne blomster frem. Stine havde sine faste kunder blandt forstående mennesker, og på denne måde holdt hun sig fri af fattigvæsenet. Stine blev iøvrigt meget gammel, 84 år. En annonce i byens dagblade meddelte, at Kirsten Andersen var død på Odense Syge- og Plejehjem. Det var „Officers-Stine“, der nu endelig havde fået fred.

Ja, meget er forandret i min barndoms by, siden jeg spillede top

på gadens asfalt eller jeg med „Diana“ forspændt en lille gig stolt kørte om i byens gader. Det er altså sammen minder fra en herlig tid, hvor der i det gamle Odense herskede en vis idyl. Der var trængsel i byens hyggelige købmandsgårde af landboernes vogne. Og det var et prægtigt syn at se dragonerne, når de red gennem byen til deres øvelsesplads. Stemning var der over lørdagstortvet på Flakhaven, når fruene ledsaget af deres kurvebærende tjenestepige købte ind til de nærmeste dage.

I dag har de mange gadegennembrud helt ændret det centrale bybillede. Tidens tempo og trafik vil ændre endnu mere, men det er nu engang prisen, der må betales, for at en by kan møde de vekslende tiders krav.

Jernbanegades Skole og Mulernes Legatskole

Mine to første skoleår var på Jernbanegades skole, der lå lige over for mit barndomshjem. Lige et trip over gaden, og jeg var i løbet af et par minutter på min plads i skolestuen. Jeg kom lidt senere i skole end mine klassekammerater, da jeg var sløj efter et langt sygeleje med difteritis og slim på lungerne.

Jernbanegades skole var en kommuneskole beregnet for elever, der boede i den indre by. Østre og Vestre kommuneskoler var beregnet for børn fra byens ydre distrikter. Byen var ikke så stor dengang, og kun et fåtal af børn søgte skolen ud over de syv pligtige undervisningsår. Jeg husker så tydeligt min første skoledag, som var det en oplevelse for få dage siden. Ved min fars hånd skred jeg over gaden, og i løbet af et par minutter stod vi over for en bebrillet, rødhåret, mægtig kvindeskikkelse med et spanskrør under armen. Det var frk. Mikkelsen, af drengene kaldet „røde Mikkel“, min lærerinde. Hun havde ry for at være streng, men meget dygtig. Vi blev gode venner, og jeg erindrer ikke, at hun nogensinde bebrejdede mig min flid eller opførsel.

Det omtalte spanskrør havde hun altid hos sig, når hun som gårdvagt vågede over ro og orden.

En A-B-C og en skifertavle, hvorpå lærerinden med en syl ridse blev streger, var – plus en griffel og en svamp – alt, hvad der forlangtes af undervisningsmateriale. Fra en høj pult dirigerede frk. Mikkelsen sine drenge. Og kun drenge, for begrebet fællesskole kendtes ikke på de kommunale skoler.

Når jeg i dag ser børn på vej til skole og glæder mig over, hvor velklædte de er, mindes jeg de mange fattige børn fra min barndoms første skoleår. Uplejede og tyndt påklædte mødte de til dagens undervisning. Et fortrin havde skolen dog: Her var lunt, når vind og regn piskede mod ruderne – en skarp kontrast til de kolde, sorte ovne i de fattige hjem.

Efter to års skolegang på Jernbanegades skole kom jeg på Mulernes Legatskole. Et par ord om denne skole, der opnåede den sjældne ære at blive kendt over det ganske land som en af den tids bedste skoler. Bag navnet „Mulernes Legatskole“ står tre i Odense by boende søskende, Erik, Anne og Rasmus Mule, der ved en testamentarisk bestemmelse havde skænket deres arvelod til oprettelse af denne skole, der i de første år havde til huse i en ejendom i Overgade, men som senere i halvfemserne flyttede til nye og moderne lokaler i den bygning, der ligger umiddelbart over for Nonnebakken på Hunderupvej. Skolen var kun beregnet for drenge. For få år siden blev den flyttet til Vollsmose og der omdannet til et fælles gymnasium for begge køn. Den gamle bygning på Hunderupvej huser i dag Fyns Studenterkursus.

Afstanden fra mit hjem til Mulernes Legatskole var forholdsvis kort; i løbet af 10–12 minutter stod jeg i skolegården blandt mine kammerater klar til dagens arbejde, der altid indledtes med fælles morgensang. På vej til skole passerede jeg Tvangsarbejdsanstalten i Klaregade, et arbejds hus oprettet af Frederik V. I hoveriets dage kunne herremændene lade genstridige bønder indsatte til tvangsarbejde her. I min barndom husede anstalten tig-

gere og arbejdssky personer. Bygningen var omgivet af en høj mur, og fra gårdspladsen hørtes hammerslagenes enstonige lyd i arbejdet for at „forvandle de hårde sten til brød“. På den modsatte side lå den gamle bispegård, der med den fredfyldte idylliske have med store træer dannede en skarp kontrast til livet bag arbejdsanstaltens høje gårdmur. Denne er forlængst fjernet og bygningen indgået som led i den offentlige administrations tjeneste.

At blive elev på Mulernes Legatskole var noget af et privilegium. Hvert år meldte der sig ca. 180 til optagelse; men da skolen kun kunne optage ca. 60 elever, blev ens skæbne afgjort gennem skriftlige prøver i dansk, regning og skrivning. Endvidere var der til optagelsen knyttet den bestemmelse, at ens fars indtægt ikke måtte overstige 3.000. Man sikrede derved, at det blev børn fra middelstanden, der fik chancen for optagelse. Med glæde mindes jeg de syv års skolegang her. Det var en skole, der gennem love og bestemmelser stillede store krav, og den lærte os ansvarsfølelse. Rig på gode traditioner var denne skole, og en dygtig lærerstab sørgede for, at disse holdtes i hævd. Mange af denne skoles elever opnåede senere store stillinger, og hvad der var fælles for alle var et enestående sammenhold mellem „gamle Muler-drengene“. Højt oppe i årene kunne vi fra alle landets egne stævne mod den gamle skole ved jubilæer, være med til skolens morgensang, ved flaghejsning i skolegården eller ved kransenedlægning på vore gamle læreres grave på Odense kirkegård. En stille tak for det, de gav os med ud i livet.

Skolens leder var cand. theol. Th. Hertel – liden af vækst, men myndig som leder og en fin pædagog. Dertil en usvigelig garant for, at skolens love blev overholdt. Således var der en bestemmelse om, at skolens grund ikke måtte forlades i frikvartererne. En dag havde jeg glemt min frokostpakke, hvorfor jeg henvendte mig til Hertel og bad om lov til at hente et par „basser“ hos bageren oppe på hjørnet. Han tog mig med ind i sin

embedsbolig, hvor der på bordet stod et fad med smørrebrød – og rakte mig et par klemmer. Det var hans måde at forhindre, at skolens strenge bestemmelser blev brudt. – Når jeg siden har set, hvordan eleverne fra min gamle skole i frikvartererne har stormet bagerbutikken oppe på hjørnet eller har smøget deres cigaret åbenlyst, inden de helt har forladt skolens domæne – ja så går tankerne på flugt 70 år tilbage i tiden.

Der var rift om lærerstillingerne ved „Mulernes Legatskole“, hvad der selvsagt betød en fremragende lærerstab. Flere af skolens lærere var tidligere elever, hvilket betød en sikker videreførelse af skolens traditioner.

Var det en streng skole med store krav til den enkelte elev? Ja – og set med nutidens øjne vel også for streng, men denne strenghed var såre let at opretholde: Der stod i dusinvis udenfor, som gerne ville ind, og passede man ikke sine sager eller overtrådte skolens love, da lå der på hjemmets bord besked om, at det i gentagelsestilfælde ville medføre bortvisning fra skolen.

Set med nutidens øjne var de midler, hvormed man opretholdt orden og disciplin, måske nok skrappe, men det skete vel efter recepten: Den gren må årle kroges, god krog skal vorde. – I hvert fald forlod vi senere skolen med en stærk bevidsthed om pligt og ansvarsfølelse. Vi følte os aldeles ikke knugede af skolens strenge ordensregler. Gik vi over stregen og fik valget mellem rap af spanskrøret på legemets kødfulde del eller en anmærkning i karakterbogen, valgte vi som regel det første. Det udelukkede i hvert fald senere diskussion, når bogen kom hjem til underskrift. Vidste man, at man stod til afstraffelse for begået forseelse, kunne et stilehefte placeret på rette sted i høj grad afbøde slagkraften. I de tre ældste klasser var korporlig revselse dog udelukket.

Fra lærerværelsets vinduer var der en fortrinlig udsigt til skolegården, og jeg erindrer ikke, at en vinduesrude blev smadret under de vældige snekampe, vi ved vintertid morede os med, men nok, hvor brat de stridende parter måtte indstille kampen,

når et eftertragtet mål – gårdvagtens hat – for en fuldtræffer lagde sig til hvile i sneen. Opstod der strid mellem to elever, blev denne afgjort i den nærliggende Munke Mose efter skoletid. En gentagelse af historietimens beretning om Sakserkongen og Uffe hin Spage. Næste dag var al strid og kiv dog glemt – Skræp lagt til side – Frode Fredegods ånd hvilede atter over de oprørte vande.

I mine første dage på skolen gik undervisningstiden fra 8 til 11 og fra 2 til 5. En afstemning blandt elevernes forældre medførte en samlet undervisning fra 8 til 2. Jeg tror, at denne ændring imødekom et længe næret ønske fra lærernes side, da mange tillige var beskæftiget med aftenarbejde på byens fagskoler.

Efter fem års skolegang fortsatte ca. 25 af 60 elever to år i præliminærklassen.

Læreruddannelse – »Den lille degn« i Sandholt-Lyndelse

Præliminæreksamen – 16¹/₂ år gammel – og hvad så? – Det var altid let for Mulerdrengene at få en plads ude i det private erhverv eller ved en af etaterne: post, jernbane, telegraf eller toldvæsen. Nogle valgte den første vej, mens andre gik ind i en af etaterne. For mit vedkommende var der ingen større diskussion: Jeg skulle være lærer – gå ad den vej, min slægt havde vandret gennem flere generationer. I byen lå et seminarium; jeg kunne i studieårene bo hjemme, og det var til at overse, hvad en uddannelse til lærer ville koste. Enten forberedte man sig til optagelse på et seminarium ved et års ophold i en landsbyskole eller i en præparandklasse knyttet til seminariet. En notits i en avis blev min skæbne. En ældre lærer i Sandholt-Lyndelse sogn havde plads til en ung læreraspirant. I Sandholt-Lyndelse var min far kendt, ja han havde endog her gået i skole hos sin bedstefar. Ergo tog vi ned til det sted, hvor min oldefar i mange år havde virket.

Hans afløser i embedet viste sig at være en af hans gamle elever, og det blev hurtigt vedtaget, at jeg skulle forberedes til seminariet af lærer Nielsen. Han led af et halsonde, og da det kneb for ham at få stemmen til at fungere ved seks timers daglig undervisning, skulle jeg deltage i undervisningen af børnene, når det var påkrævet. Frit ophold var min løn. En frisdag én gang om måneden – de tre søndage skulle jeg assistere Nielsen i hans hverv som kirkesanger. – Lærer Nielsen var stor og svær; i hans nærhed var jeg som en David overfor Goliath. Intet under, at jeg blandt skolekredsens beboere kaldtes „den lille degn“.

Den stråttækte skolebygning og ladebygningerne var de samme som i oldefars tid. Stuehuset derimod nyt og velindrettet. Mange af beboerne – selvfølgelig de ældre – havde gået i skole hos oldefar, og alle havde noget rosende at sige om deres lærer. Flittig, dygtig og nidkær i sin gerning var det skudsmål, han fik overalt; det var også lærer Niensens vidnesbyrd om den mand, han afløste som lærer. Landsbyens beboere var stærkt indgiftet. Nielsen-Pilegaard og Aaskov var de navne, man stødte på overalt. I mange år havde det ikke været god tone, at man søgte sin livsledsager uden for sognets grænser, og det prægede naturligvis mangt og meget i dagliglivet. Underligt for mig var det at færdes inden for de mure, hvor en af min slægt gennem mange år havde haft sit daglige virke. Hvor var alt dog primitivt og enkelt. Kun de allernødvendigste undervisningsmidler forefandtes. Skolestuen var mørk, og fugten drev ned ad de olierede vægge. Skulle tavlerne rengøres, fugtede man kluden på væggen – det var i hvert fald mere hygiejnisk end at spytte på tavlen. To klasser med hverandendags-undervisning var dengang almindelig mange steder på landet. Her var ikke tale om „fagtrængsel“, men i læsning, regning og skrivning kunne de bedste elever nok stå mål med børnene fra skolerne i byerne. Den gamle landsbyskole har da også blandt sine elever fostret mange af fortidens kendte personligheder.

Men lidt om min læremester, „den store degn“:

Han var ikke en helt almindelig lærerskikkelse, når han om morgenen iført jaket og med sine kludesko under armen i de store jydetræskoer vandrede ned mod skolen. Var han særpræget i sin påklædning, var han det også i tankegang. Allerede dengang slog han til lyd for, at adgang til seminarierne burde hvile på en studentereksamen. Selv var han i flere år to gange om ugen taget til Fåborg for hos en derboende jøde at få undervisning i fransk og latin.

Lærer Nielsens ægteskab var barnløst; dette savn udfyldte de imidlertid på en smuk måde gennem deres interesse og omsorg for de unge i deres familie. Påholdenhed var et fremtrædende træk i dagligdagen, og i denne forbindelse erindrer jeg et par begivenheder, der tydeligt understreger dette. Den første dag, jeg opholdt mig i hjemmet, bad jeg ved aftensbordet om et stykke hvedebrød mere. En kort pause – og jeg fik det ønskede overrakt af fru Nielsen med ordene: „Ja – her plejer vi kun at få ét stykke hver!“ – Jeg forsøgte mig ikke oftere og måtte sande det gamle ordsprog: Skik følge eller land fly. – En dag skulle vi have risengrød til middag. Portionerne var allerede øst op, da der uventet kom en gæst til middag. Fru Nielsen og jeg var alene i spisestuen, og jeg erindrer endnu, hvorledes fru fra hver kuvert tog en lille klat grød med ordene: „De kan vist ikke spise så meget, Jacobsen“. Situationen var reddet – alle fik risengrød. Ak, ja! Jeg var vel også noget forvænt hjemmefra, men det skal tilføjes, at jeg aldrig gik sulten til ro på mit lille gavlværelse. Der var altid rigelig med rugbrød, ost og margarine på bordet, og en stående ret var boller i selleri, blot med den klausul, at bollerne udeblev. De blev erstattet af „rigelig med det sorte brød“. Ak, ja! „Giv mig ikke rigdom eller armod, men tildel mig mit beskikkede brød“ – de gamle kendte skriftens ord og handlede derefter.

Foruden mit arbejde i skolen påhvilede der mig forskellige pligter, der tid efter anden gjorde mig til „altmuligmand“. Skulle gæ-

ster eller familiens medlemmer bringes til eller fra stationen, der lå ca. 6 km fra skolen, var jeg kusk. Ole – hesten – var en doven rad; med den for den lille fjedervogn risikerede man bestemt ikke at blive noteret for for stærk hastighed. At grave haven, plukke frugt samt trække den tunge rulle efter storvask var pligter, der hørte med til stillingen som „lille degn“. I min fritid læste jeg en del bøger, bl. a. husker jeg, at Paludan Müllers „Adam Homo“ gjorde et stærkt indtryk på mig. Med glæde ser jeg tilbage på de hyggelige vinteraftener i det lille kontor. Når petroleumslampen var tændt og vi fyldte rummet med tobaksskyer fra vore piber, gik samtalen livligt. Den store degn var som før nævnt meget interesseret i mange af tidens spørgsmål og følte det som en opgave at delagtiggøre mig i sine tanker.

Fra mine bedsteforældres tid har jeg hørt om et bryllup, der varede i tre dage. Under mit ophold i Lyndelse nåede jeg at komme med til et sådant, dog knap så fornemt som det i Ellinge.

Deres sidste år boede lærer Nielsens i Odense som pensionister, og der har jeg engang besøgt dem.

„Den lille degn“ skulle gerne som sine forfædre opnå en mere selvstændig stilling end være hjælpelærer. Jeg blev derfor indskrevet som elev på Odense Seminarium i sommeren 1911. Efter fire års læsetid her dimitteredes jeg med lærereksamen. Fra årene på seminariet har jeg egentlig ikke så mange minder. Skolen samlede sine elever fra det ganske Fyn, og når undervisningen var endt, spredtes vi for alle vinde. Muligheder for fælles oplevelser var derfor små. Det sidste år på seminariet blev ganske naturligt præget af usikkerhed i arbejdet, da vi aldrig vidste, når vort land kunne blive indblandet i den krig, der rasede verden over. Heldigvis blev vi forskånet for en krigs rædsler, men dønninger udefra føltes alligevel herhjemme, endog flere år efter krigens ophør. – Efter overstået eksamen gik jeg på session og blev „taget til soldat“. Som følge heraf var det umuligt at opnå en fast stilling, da in-

„Den lille degn“, der efter en tid at have været læreraspirant i Sandholt-Lyndelse i 1911 påbegyndte læreruddannelsen på Odense Seminarium.

gen vidste, når indkaldelsesordren lå på ens bord. Et par vikariater, henholdsvis i Højme og Skamby, opnåede jeg imidlertid, inden jeg den 20. marts 1916 „kom i trøjen“. Det blev til ca. to år i kongens tjeneste, og med ringe udsigt til arbejde på en skole, når jeg blev hjemsendt. De vilkår, man dengang bød de unge lærere, var såmænd heller ikke særlig attraktive: den normale løn pr. måned lå dengang mellem 60 og 70 kr., ca. 45 øre i timen. – Et års tid beskæftigede jeg mig med arbejde på et assurancekontor og havde samtidig en privatelev. Det indbragte ca. 150 kr. om måneden, og da jeg for en ringe betaling kunne bo og spise hjemme, klarede jeg mig fint, indtil jeg i efteråret 1918 atter „kom i trøjen“. Under denne manøvre blev jeg indkvarteret på Lundsgård

Den 90-årige Trine, hvis sidste ønske var at få sunget den salme, hun læste på kirkegulvet ved sin konfirmation.

i Allesø, og her traf jeg den pige, der senere skulle blive min gode hustru. Efter at have valgt en livsledsager blev jeg naturligvis meget opsat på at få en plads som lærer.

Mellem jul og nytår 1918 fik jeg meddelelse om, at jeg var antaget som vikar i et ledigt andenlærerembede ved Ore sogns skole på Nordfyn. Jeg var lykkelig ved udsigten til atter at få et arbejde i en skolestue efter den lange militærtjeneste. Med mine bøger og violin samt et mindre rejseskrin ankom jeg en tidlig morgenstund til min nye virkeplads. Her opsøgte jeg straks den lærer, jeg skulle afløse. Alt befandt sig i opbruddets tegn, da han skulle tiltræde sit nye embede samme dag. Vi fulgtes ad hen til det sted, hvor han fik sin daglige fortæring, og her lykkedes det også mig, formedelst 60 kr. pr. måned, at blive hans afløser. „Vi kan jo ikke være bekendt at tage mere, Henriette“, sagde skrædderen, „så bliver der ikke noget til ham selv“. – Det var så sandt, som det

blev sagt. Den månedlige løn var 72 kr., så restbeløbet på 12 kr. animerede ikke til udskjelser af nogen art. Heldigvis havde jeg en mindre reserve at trække på fra kontortiden i Odense. Vikartiden sluttede senere med fast ansættelse. En ny lønningslov i efteråret 1919 forbedrede lærernes kår så meget, at jeg kunne tænke på at gifte mig.

Lærergerningen i Ore og Allesø

De år, jeg virkede ved Ore skole, var for os unge lærerfolk en tid, hvor vi mødte så megen forståelse og venlighed, at vi i tankerne ofte vender tilbage til disse „førsteår“. Med skrædderen og hans kone sluttedes et venskab, der fortsattes, så længe disse to hjertensgode mennesker levede. Tydeligt i erindringen står også mindet om gamle Trine samt ægteparret Anders og Stine, vore nærmeste naboer. Anders var bestemt ikke noget dusinmenneske. Original med islæt af en god portion naivitet. Anders' mor, Trine, var den, der myndig traf de beslutninger, dagliglivet krævede. I sognet verserede mange historier om Anders. En, der tegner et godt billede af ham, har jeg lyst til at fortælle: Engang var Anders kommet i pengenød, hvorfor han lånte 50 kr. af en husejer ved navn Ole Rasmussen. Nogen tid efter mødtes de, og Anders hilste farvel med ordene: „Ja, Ole, så kommer jeg om til dig ved frokosttid i morgen“. Ole troede, at Anders kom for at afvikle sin gæld og bad sin husbestyrerinde sørge for, at et veldækket frokostbord stod klar næste dag. Anders ankom til aftalt tid. Frokosten blev indtaget, men stadig var der ingen tale om penge. Ole var trykket ved situationen, men spændingen udløstes, da Anders hilste farvel og tak med ordene: „Ja, så var der ikke andet, Ole Rasmussen, om du ikke ku' låne mig halvtreds til?“

Trine var nær de halvfems, og det lakkede mod livets sidste aften. Med min salmebog i lommen besøgte jeg hende. På mit spørgsmål, hvilken salme hun gerne ville jeg skulle synge, sva-

Allesø skole 1927.

rede hun: „Den salme, jeg læste på kirkegulvet ved min konfirmation“. Den stund lærte jeg noget om en salmes blivende værdi, at der er noget, der bliver, „når denne verdens skygger som røg og støv forgår“.

Sommeren 1923 tog lærer Hans Jensen, Allesø, sin afsked og gik over i pensionisternes række. I tredive år havde han beklædt stillingen som enelærer ved Allesø skole. Jeg søgte det ledige embede, blev indstillet som nr. 1 og kaldet til stillingen som førstelærer og kirkesanger fra nytår 1924. Skolebygningen var opført 1847, og med legeplads for børnene på alfarvej svarede den meget dårligt til tidens krav, hvorfor der også var projekteret en ny skole, beregnet for to lærerkræfter. Indtil da boede vi i en gammel Rytterskole, hvis have stødte op til mine svigerforældres gård.

Til embedet i Allesø hørte en mindre jordlod, der var solgt fra kort tid, før jeg overtog embedet. Født og opvokset i en by havde jeg ikke megen kendskab til landbrug, så salget affødte intet savn hos mig. „Manden fra ploven“, en betegnelse for de lærere, der

før seminarietiden havde været beskæftiget ved landbruget, var ganske naturligt interesseret i en skoles jordtilliggende. En nordfynsk lærer har således fortalt mig, at „skolejorden“ indbragte så meget, at indtægten herfra kunne bekoste hans tre børns universitetsuddannelse.

Efter at have overværet skolens juletræsfest, hvor jeg havde lejlighed til en samtale med mange forældre, begyndte jeg nogle dage efter nytår min gerning i skolen. Det var en gammel pligtopfyldende enelærers arbejde, jeg skulle videreføre. På det tidspunkt var der ca. 70 elever, fordelt i to klasser med undervisning hver anden dag. En enelærers gerning stiller store krav i tilrettelæggelsen af en pædagogisk plan med fire årgange i ældste og 3 i yngste klasse. Der kan ikke drives klasseundervisning med børn på så forskellige alderstrin. Enelærerens saga er da også slut.

1924 var på flere måder et begivenhedsrigt år. Overtagelsen af et bedre lønnet embede og udsigt til indflytning i en ny moderne, velindrettet skole. Arbejdet på denne indledtes i foråret, og i november stod den færdig til indflytning. De to klasser var blevet til fire, og der ansattes en lærerinde, frk. S. Pedersen, til at varetage undervisningen af de tre yngste årgange. Byen var stolt af den nye skole, og ved den festlighed, der holdtes i anledning af indvielsen den 19. november 1924, blev der udtalt mange ønsker for dens fremtid, bl. a. af provsten med ordene: „Gid skolen i mange årtier må blive rammen om et sundt og fredeligt arbejde uden udefra kommende truende elementer.“ – Underligt at opleve kontrasten mellem disse ord og hele den omvæltning, der indtraf, da den tyske værnemagt i 1944 beslaglagde skolen.

Da der ikke havde været holdt aftenskole i Allesø i flere år, påbegyndte jeg en sådan den følgende vinter. Tilslutningen var over forventning. 52 unge, karle og piger, deltog i undervisningen for at opfriske deres skolekundskaber i dansk og regning. Sang var et naturligt indslag i undervisningen, og ved oplæsning fra vor righoldige litteratur søgte jeg at finde frem til emner, der

kunne virke inspirerende på de unge. Det var med glæde, jeg forberedte mig til mødet med mine elever i denne form for frivillig undervisning. „Knallerttidens“ forkortelse af afstande, og de mange fagskolers tilbud har i dag næsten sat bom for denne undervisning.

Der blev også startet en foredragsforening, hvis formand jeg var i mange år. Disse sammenkomster med gode talere fra alle egne af landet – og ikke at forglemme det fælles kaffebord og sangen – tror jeg var med til at opbygge noget af det, som radio og TV ikke formår: følelsen af fællesskab.

Nogle af hjemmene i landsbyen var meget børnerige. Fra to steder modtog jeg henholdsvis 12 og 11. I dag har jeg den glæde stadig at være i kontakt med mange af mine tidligere elever.

Bispe- og provstevisitationer har jeg oplevet flere gange og kun følt glæde ved disse besøg. Det gejstlige tilsyn er forlængst afskaffet; det varetages nu af amtsskolekonsulenter.

Eksamen som afslutning på årets arbejde var altid præget af fest. Ikke blot overhøringen i skolestuen, men også afslutningen på dagen i forsamlingshuset, hvor der blev leget og danset. – Skolens sommerudflugt blev imødeset med forventning. Nyborg, Sorø og Fredericia var foretrukne steder. Her fandtes historiske minder, der var værd at dvæle ved. – Vinterens teaterbesøg var også en oplevelse, der gav anledning til efterfølgende samtale efter hjemkomsten.

I årenes løb anskaffede jeg mig et lille privat bibliotek, bestående af bøger egnet til oplæsning i skolestuen. Det hører til mine bedste stunder, når jeg kunne belønne børnenes flid med en god historie, se deres glæde, deres smil og opleve den stille forventning, deres øjne udtrykte. Rigtigt valgt – tror jeg, at man på denne måde er i stand til at så frø, der kan spire, gro, vokse og bære god frugt i et modtageligt barnesind.

Sang har jeg altid betragtet som et værdifuldt indslag i undervisningen. Der er megen sandhed i Bjørnsons ord, når han hen-

*Artiklens
forfatter,
fotograferet i
Allesø skole,
hvor han
virkede som
førstelærer
i årene 1924-59*

viser til: „At sang kan bryde stivhed og frost, tolke fortid og åbne et vindue ud mod fremtiden“. Min violin og et lille privat harmonium var et par gode støtter, når vi på sangens vinger forsøgte at jage tør indlæring og kedsomhed på flugt.

Utallige er de gilder, vi som lærerfolk har deltaget i gennem årene. Fester, der i vore første år altid afholdtes indendørs i hjemmet eller i et telt, rejst på gårdspladsen. Senere brugte man dog det restaurerede forsamlingshus. Man ventede ganske naturligt, at såvel præst som lærer skulle sige et par ord samt synge for til de i dagens anledning omdelte sange. Det var nu ikke altid nogen let opgave. Ofte krævede det en del „mundgymnastik“ at få ord og melodi til at falde sammen.

Fra et af de mange gilder mindes jeg en morsom episode. Til store fester brugte man ofte en skaffer, hvis opgave det var at få alt til at gå gnidningsløst, bl. a. mellem køkken og festsal. I en pause under spisningen slog præsten på sit glas for at holde tale for konfirmanden. Han fik dog kun lige begyndt, før skafferen blidt slog ham på skulderen med ordene: „Nej holdt, hr. pastor, nu kommer ky'et“. Den varme anretning, pigerne just skulle til at servere, var reddet fra at blive kold. Samarbejdet mellem skaffer og kokekone fejrede sin triumf. – Og hvor kunne disse stoute mandfolk dog danse. Her kom livsglæden rigtig frem, når de med tramp i gulvet drejede aved om med deres dame.

Allesøs besættelse af den tyske værnemagt

Da de tyske jagere om morgenen den 9. april larmende og ulykkesvarslende fløj ind over Danmark, anede ingen, at det var begyndelsen til en lang og tung besættelse og et forvarsel om opløsning af det lille landsbysamfund i Allesø. I sommeren 1943 gik rygtet, at et stort areal på Fyn af tyskerne var udset til flyveplads. Det var de frugtbare områder omkring Beldringe og Allesø, man havde i kikkerten, og som betød en fuldstændig rømning af de udpegede arealer.

En af de første dage i januar 1944 fik skolen besøg af fire tyske officerer, der gennemgik alt fra kælder til kvist, og vi fik ligesom de andre beboere i landsbyen en dato, hvor vi skulle forlade byen. Det, der nu ventede os, stod i skarp modsætning til de ønsker, der blev udtalt ved skolens indvielse i 1924.

Få dage før den 1. marts indtraf den dag, hvor jeg skulle tage afsked med mine elever. Børnene var naturligvis stærkt præget af opbruddet derhjemme; de gik så stille omkring. Før vi skiltes, talte jeg til dem om alvoren i det, der nu overgik vort land, vore hjem og vor by, talte om mindernes værdi og bad dem frede om

alle gode minder fra tiden i Allesø. Vi bad „Fader vor“ og sang „Vor Gud, han er så fast en borg“, før vi gav hinanden hånd til endnu et farvel og lev-vel. Længe stod jeg på skolens trappe og fulgte mine små venner med øjnene, indtil det sidste tornyster forsvandt om gadehjørnet. Den sværeste og måske også min sidste skoledag i Allesø var endt.

I de følgende dage spredtes beboerne for alle vinde. Det var et trist syn at se dem sætte sig på flyttelæsset og køre bort med et sidste blik tilbage til de hjem, der for manges vedkommende havde været i slægtens eje i mere end to hundrede år. Allesø var nu et lukket land, hvor man kun kunne komme med passérseddel. Langt de fleste familier blev på Fyn; thi som et gammelt ord siger: Selv de stærkeste vinde fører ikke Fyns børn uden for bælteerne.

Den sidste søndag i februar 1944 var kirken fyldt til sidste plads og smukt pyntet med dannebrogflag. En gribende ramme om en smuk højtid, præget af den alvor og usikkerhed, der herskede i alle hjem angående fremtiden. – Ville kirken blive helt lukket, og hvad med muligheder for at foretage begravelser på kirkegården? På dette område måtte værnemagten dog bøje sig. Hver anden søndag mødtes de tilbageværende beboere til gudstjeneste, ja mange gamle beboere kom nu langvejsfra og holdt ud med en enestående tapperhed.

Efter en gudstjeneste kom min kone og jeg en søndag forbi skolen. Vi standsede op, stod længe og så på vort hjem. Lidt efter indfandt der sig en tysk underofficer, der brøstigt spurgte, hvad vi stod der efter. Jeg forklarede ham så, at jeg var lærer og skolen derovre vort gamle hjem. Da denne meddelelse tilsyneladende gjorde indtryk, bad jeg om tilladelse til at gå ind i haven. Det var vor hensigt at plukke et par blomster og tage dem med fra stedet med de mange minder. Han henviste os til kommandanten, der havde kontor i vor fordums spisestue. Vi gik derind – men nej! Tilladelsen kunne ikke gives.

Sabotage på flyvepladsen i februar 1945 bevirkede imidlertid,

at kirken blev lukket, bortset fra begravelser, hvor følget kun måtte bestå af de nærmeste slægtninge.

Inden vi skiltes, havde jeg noteret adresserne på alle fraflytterne, og ved udsendelse af brevkort til hver familie lykkedes det at samles i Odense til gudstjeneste og fælles kaffebord. Jeg tror, at disse sammenkomster, hvor der var lejlighed til at hilse på gamle naboer og venner, var med til at holde modet oppe hos mange.

Vi flyttede til Næsby skole, hvor vi fik anvist en ledig lærerindejlighed. Vort tidligere hjem rummede nu kontorer for værnemagtens officerer. Hvor før glade barnestemmer havde lydt, faldt nu den tyske kommandants skarpe ordrer. Ved krigens rømning reduceredes elevantallet til ca. 30, der kom fra de enkelte hjem i yderkanten af sognet, der var unddraget beslaglæggelsen. De mindre børn fandt husly i storstuen i en nærliggende gård, mens de to ældste klasser samledes til undervisning i Broby forsamlingshus, hvortil jeg havde en daglig skolevej på 5 km.

Den tid, vi nu gik i møde, blev på mange måder streng, men det, der holdt modet oppe, var, at vi lærere hver dag kunne gå til arbejdet og ikke følte os overflødige. Lad så de trange tider skride langsomt; de gemmer trods alt håbet i deres skød. Håbet om, at der trods alt ville komme en dag, hvor vi kunne vende tilbage til vort virke i den gamle skole.

Hver aften aflyttede vi spændt vor radios meldinger fra BBC. Endelig den 4. maj 1945 lød det glædelige budskab fra London, at de tyske hære ville kapitulere næste morgen. Denne aften blev uforglemmelige for alle. De 5 mørke år havde fået ende. Folk strømmede ud på gaderne, jublede over, at befrielsens time endelig var inde.

Den aften var vi fire familier samlet i pastor Knudsens midlertidige hjem i Næsby. Vi var alle meget bevæget og lykkelige ved denne meddelelse. Pludselig rejser præsten sig, går ind i en anden stue, hvorfra han et øjeblik efter kommer med fri-

hedskæmpernes armbind i sin hånd. Vi var stolte af vor sognepræst, der i besættelsestiden på flere måder havde udvist et beundringsværdigt mod over for den tyske værnemagt.

En anden stout person, jeg også føler trang til at nævne, er daværende sognerådsformand P. Rasmussen-Kirkendrup. På en fortræffelig måde evnede han at løse de knuder og udrede de mange spegede tråde, tiden førte med sig.

Den 5. maj ønskede præsten, at Allesø også skulle være med til at ringe freden ind over Danmark. Graveren, Th. Lundsgaard, fik besked om en times klokkeringning, men næppe var lyden fra de første klokkeslag trængt ud fra tårnet, før to pistolbevæbnede tyske officerer kom op til kirketårnet, hvor de anholdt graveren. Der skulle aldeles ikke ringes i Allesø den dag, og mere end et par klemt lød der ikke over byen på Danmarks befrielsesdag. Graveren blev dog løsladt senere på dagen, og en bevæbnet vagt blev posteret ved indgangen.

Det første sikre tegn på Tysklands sammenbrud var de mange østtyske flygtninges ankomst. 2200 af disse fik ophold i Allesø som afløsning for de tyske tropper, der få dage efter befrielsen tiltrådte den triste tilbagemarch til deres besejrede hjemland. Krigen var forbi, og de fleste steder var man ved at vende tilbage til mere normale forhold – blot ikke i Allesø, der fra at være en militærlejr var blevet til en flygtningelejr, hvor den påbegyndte vandalisme fortsattes, thi hvad militæret ikke havde ødelagt, tog flygtningene sig nu af. Man kunne hver dag se dem stå bag pigtråden for at tigge tobak og cigaretter af forbipasserende.

Englændernes overtagelse af lejren betød nærmest skærpede krav for at få adgang til pladsen. Den eneste kirkelige handling, den engelske kommandant tillod, var begravelse, hvor man hver gang skulle opgive det antal pårørende, der ønskede at deltage, og det måtte ikke overstige 20. Det blev dog sjældent overholdt. Om søndagen var der adgang til kirken i to timer, ved begravelser kun fem kvarter. Grunden til denne strengthed var, at eng-

lænderne betragtede det hele som krigsbytte, som de helt og holdent havde magt over.

Først den 15. juli åbnedes kirken igen for regelmæssig gudstjeneste. Hvad dette betød for menigheden hjemme og de mange fraflyttere, der efter et halvt års udelukkelse atter kunne samles i den gamle landsbykirke, fik jeg, der fulgte kirkegængerne på deres vej og overværede gudstjenesten, et levende indtryk af:

Længe før klokken kaldte sammen, begyndte folk at samles ved den engelske vagtpost på Allesø-Broby vejen, og det til trods for, at mange havde cyklet 30 km for i én time at være „hjemme“ igen. Jeg ser mig om i den store skare af mennesker og lægger mærke til, at ikke så få er nået „støvets alder“. En kone på over 80 år er rejst den lange vej fra Skaarup blot for at være med i dag.

Ved sognets grænseskel står de – unge og gamle mellem hinanden – tavse og alvorlige stirrer de over mod kirken og den gamle by. Endelig hæves afspærringen, vagten holder mandtal, grænsen overskrides! Men ingen sætter sig på cyklen. I dag går alle i flok og følge for så længe som muligt at dvæle på den jord, der engang var deres. Det er et øjeblik af en egen betagende virkning.

Det er en ordre ikke at søge bort fra den direkte vej mod kirken, men ikke forbudt at stå stille, lytte og glædes over atter at være hjemme. Jeg går hen til en ældre mand, der står og stirrer over mod en gammel forfalden gård, og spørger: „Nå, er De så glad for at være hjemme igen?“ Han ser over mod gården med de ituslåede ruder, de store huller i stråtaget og haven, hvor ukrudtet rager mandshøjt op. Så ser han på mig, og et par tårer triller ned ad de rynkede kinder. Da forstår jeg, at alt det, der så brutalt blev frarøvet og ødelagt, var slægtsarv gennem to hundrede år, forstår, at der er noget, penge ikke kan erstatte.

I den for disse mennesker så ejendommelige, gribende stund spørger man ikke mere, men går stille, lytter og bruger sine øjne. Jeg mindes selv en sommermorgen et par år tidligere i tiden, hvor

alt så helt anderledes ud her. Velholdte gårde omgivet af velplejede haver, rent og pudset overalt – idyl – og nu! Jeg spørger mig selv: Findes der da intet fristed i dette ødelæggelsens uføre. Skånnede vold og hensynsløs brutalitet da intet? Jo, et sted nåede tidsler og skarn ikke at kvæle blomsternes skønhed: haven bag kirkegårdens stendige, stedet med de mange kors og grave. At alt her ser så velholdt ud, skyldes imidlertid graveren, der med omsorg værnede de mange grave. Mens jeg et øjeblik står og betragter inskriptionerne på de store egetræskors over nogle faldne tyske soldater, ser jeg, hvorledes folk knæler ned for at smykke gravene med de forsinkede hilsener fra påske og pinse.

Jeg går ind i kirken, der er fyldt til sidste plads. Et par stykker rykker sammen, og jeg får plads lige inden for kirkedøren. Det er Grundtvigs gamle dagviser, „Den signede dag med fryd vi ser“, der synges. Et øjeblik er det, ligesom det hele er ved at gå i stå; det er, da vi når ordene „Det kendes på os som lysets børn, at natten hun er nu omme“. Folk rømmer sig, lommeterklæderne kommer frem, men kun et øjeblik varer det. Og det er atter den varme, stærke klang, da det jubles ud: „Så rejser vi til vort fædreland . . .“.

Alteret er smukt pyntet med rød-hvide nelliker – der er atter gudstjeneste i den gamle kirke. Inderligt og smukt taler pastor Knudsen, takker for dagen og Guds nåde, minder om, at evangeliet også i dag handler om Guds godhed mod mennesker gennem tider. Vi er glade over atter at kunne samles i vor gamle kirke, siger præsten, men den egentlige festgudstjeneste vil vi vente med, til vi under helt frie former kan samles med hinanden. Meget kan blive bedre, fortsætter præsten, men vi tror, at som solen i dag skinner over vor by og kirke, går vi nu lysere tider i møde.

Så lyses velsignelsen over menigheden, over hjem og virke, og folk spredes ud over kirkegården for endnu engang at se til graven. Jeg kan se, at de har svært ved at løsrive sig, men ordren lyder på samlet afgang, og vi må af sted.

Da vi passerer de gamle gårde i landsbyen, ser jeg nogle tyske flygtningebørn lege på den solbeskinnede gårdsplads, mens de voksne har taget plads ved husgavlen og forundret betragter de mange mennesker, der drager forbi. Det er „danske flygtninge“, der passerer de tyske flygtninge. – Vi passerer atter afspærringen og bliver talt op. Et øjeblik står jeg på bakken og ser tilbage mod den gamle kirke og fatter den styrke, der kan ligge i dette: atter at betræde fædrene jord, knæle ved slægtens grave, være hjemme igen.

For de tyske flygtninge blev der også holdt gudstjeneste i kirken af en gammel tysk konsistorialråd, der var luthersk præst. En enkelt gang blev der også afholdt katolsk gudstjeneste, men først blev kirken bestænket med vievand.

Vel var krigen endt, og mange steder rundt om i landet var man ved at vende tilbage til mere normale forhold – blot ikke i Allesø, hvor gårde og huse efter flygtningelejrens ophævelse blev anvendt til husvildekaserner. Det var den danske stat, der ejede hele området, og det var med den, der skulle forhandles om tilbagekøb af jord og ejendom. Det tog imidlertid længere tid end beregnet.

Det var et sørgeligt syn, der mødte os, da byen endelig blev givet fri, og vi kunne vende tilbage. At få sporene efter de mange flygtninge fjernet var et arbejde, der ikke blot kostede store pengesummer, men tillige tålmod og forsagelse. Pigtråden var endnu ikke fjernet; ville man ind i byen, måtte man benytte de få indgange eller de huller, der var blevet lavet hist og her. Overalt mødte øjet ødelæggelsens vederstyggelighed. Der var ikke mange hele ruder tilbage, dørfyldninger var sparket ind, gulve, paneler og faste skabe var brugt som brændsel – alt af værdi var stjålet. Store indrammede numre var med rødt malet på hver eneste bygning i byen. Mange af disse uhyggelige „kasernenumre“ skimtes endnu bag kalkpudset. Intet under, at det tog lang tid, før landsbyen fik et nogenlunde normalt udseende. Skolen, der i

1924 havde kostet 60.000 kr. at opføre, måtte der ofres 80.000 kr. på for at gøre den klar til sit formål igen.

De første Allesøere vendte tilbage i sommeren 1947, men først et år efter kom de sidste. Dette blev markeret ved en fest den 8. oktober 1948. Denne særlige dag i byens historie tilkendegav, at en splittet enhed atter var samlet, og festen blev en smuk afslutning på en ond tid. Det blev en dag, hvor solen kastede glans over de istandsatte huse. Om eftermiddagen samledes beboerne ved kongestenen nær kirken, hvor byens flag blev hejst af to unge piger. Der blev holdt et par taler, og derefter gik de mange mennesker, der var samlet, ind i den smukt pyntede kirke, hvor biskop Øllgaard talte. I sin prædiken sagde han bl. a.: „Når Gud er med i det, som sker, kommer der altid noget godt ud af det. Han har ført jer tilbage; glem ikke, at det var ham, der var med bag det, der skete“. – Senere samledes alle til spisning i forsamlingshuset, hvor adskillige havde ordet. Statsradiofonien var til stede, og nogle dage senere bragtes en udsendelse i radioen med glimt fra festen og samtaler med flere beboere, der skildrede tiden fra opbrud til genforening.

Som tidligere nævnt boede vi på Næsby skole og måtte som alle andre være tålmodige. Skolen i Allesø var en af de første bygninger, der blev givet fri, men den var i en sådan forfatning, at en grundig istandsættelse var nødvendig.

Endelig forlod de sidste håndværkere Allesø skole, og vi kunne belave os på at vende tilbage og tage vort gamle hjem i besiddelse. I nogle måneder var der holdt skole først i en gård i byens udkant, senere i Allesø, hvor skolestuerne var det første, håndværkerne gik i gang med. Den 18. december 1947 satte skolen officielt punktum for udlændigheden ved afsløringen af en mindeplade, opsat i skolens gang. Både børn og voksne var samlet i skolegården, hvor flaget gik til tops for første gang i snart fire år – først på halv stang, for at man et øjeblik kunne mindes en ond tid og de ofre, den havde krævet, og derefter til tops i glæde over

et frit Danmark og over at være hjemme igen til dagens gerning. På mindepladen, hvortil jeg har forfattet teksten, står:

„Til minde om en ond og mørk tid fra Verdenskrigen 1939–45, hvor 80 familier i Allesø måtte forlade hus og hjem, og hvor byen var beslaglagt til flyveplads og flygtningelejr. I erindring om en befolkning, der trofast mod egen og minder vendte tilbage.

Trods Tab og Savn i trange Aar
det atter går mod Vår,
om Ungdom tro på Fædres Jord
vil slette Krigens Spor.“

Endnu en halv snes år fik vi vort virke i Allesø. Efter min 65-årsdag bestemte jeg mig til at søge afsked. Der var planer fremme om at bygge en stor centralskole til afløsning for Allesø og Broby skoler, og jeg syntes derfor, at det var rimeligt, at det blev yngre kræfter, der skulle løse den kommende tids problemer.

Ved en smuk fest i Allesø forsamlingshus tog vi afsked med beboere, skolekommission og sogneråd, der overrakte smukke erindringsgaver som tak for 35 års gerning ved Allesø skole.

Meget er ændret i skolens verden i de 60 år, der er forløbet, siden jeg startede som lærer i en lille landsbyskole. Gæster man i dag en fuldt udbygget moderne skole og betragter alle de hjælpemidler, der her står til rådighed for en lærer, tænker man uvilkårligt på, hvad vi måtte klare os med gennem mange år, og alligevel fik det til at glide nogenlunde. Ikke misundelse, men blot en konstatering af den udvikling, der har fundet sted.

De små skolers saga er vel snart historie – og dog! Når man i dag forsøger at indbygge den lille skole i den store, mon det så ikke er et bevis på, at denne skoleform – trods fejl og mangler – indeholdt værdier, der også er brug for i vor tid?